

**TRAIAN CHELARIU'S JOURNAL**

**Dana-Alexandra Dolgu-Ursuleanu, PhD, "Ștefan cel Mare" University of Suceava**

*Abstract: This work analyses Traian Chelariu's journal files, an author from Bukovina that found in the daily record a way to survive through text, whether this survival meant self-education, self-analysis, or only refuge. Treating the problem of intimate confession from a thematic perspective, the study proposes over the three volumes of journal (The Days and My Shadows, volume I and II, Swan Street no. 8) a general vision, with the purpose of responding to the question: "Where does the journal as text stand in the context of Chelariu's work?"*

**Keywords: journal, inter-war, post-war, Traian Chelariu, diarist function.**

Dintre operele cele mai discutate ale lui Traian Chelariu (în măsura rezervată/limitată în care acest autor este dezbătut) jurnalele au devenit emblema bucovineanului, plasându-l pe acesta în scena literară în primul rând ca martor al istoriei și ca destin tragic, uneori chiar în detrimentul adevăratului text literar scris de el. Cele trei volume de însemnări zilnice publicate sub denumirea *Zilele și umbra mea* (volumul I și II) și *Strada Lebedei nr. 8* însumează notițe din anii 1929 – 1936 și 1956 – 1960. Conform editorilor, consemnările au fost făcute în 14 caiete manuscris cu o scriere mărunță, ordonată și completată de fotografii, pagini de ziar, lipite ca mărturie a textului.

Însă, primul volum de confesiuni a apărut în anul 1976 la Editura Junimea, Iași cu un cuvânt înainte scris de Corneliu Popescu, cu mențiunea că Traian Chelariu și-a început jurnalul încă din 1924 (la 18 ani), dar caietul cu primele notițe și cele din anii 1925, 1926, 1927, 1928 și 1931 s-au pierdut în refugiul din Cernăuți. Acest volum publicat la 10 ani după moartea bucovineanului aduce în plus față de celelalte trei volume (publicate în anul 2007 datorită profesorului Mircea A. Diaconu) câteva consemnări din anul 1948 de pe șantierul Salva-Vișeu, denumite „Jurnal de șantier”.

Conform lui Corneliu Popescu, „Traian Chelariu își încheie prima parte a Jurnalului în decembrie 1936. De altfel, după venirea de la Roma, autorul acordă o importanță tot mai redusă însemnărilor zilnice. Pe prim plan trece – după cum mărturisește – dorința de împlinire pe tărâm profesional: «Institutul (de psihotehnică, N. E.) trebuie să-l organizez, ziarul să-l reorganizez și literatura să mi-o realizez». Jurnalul va fi reluat după douăzeci de ani, la 15 iunie 1956, când: «Cumpărat Tudor Arghezi – Cântarea Omului, Victor Eftimiu – Teatru, Mihail Sebastian – Ultima oră și acest registru.»<sup>1</sup>

În cadrul bibliotecii I. G. Sbiera, Fondul Bucovina, printre documentele lui Traian Chelariu, manuscrisele jurnalului se prezintă fără prea multe corecturi, tăieturi, adăugiri sau mâzgăleli, cu notații zilnice consemnate pedant, care vorbesc atât despre omul din spatele scriiturii, cât și despre concepția acestuia legată de jurnal. Dacă „anexele” adăugate de autor trădează faptul că bucovineanul vedea în jurnal un martor al timpului, necesar unei justificări într-un proces de conștiință sau de judecată, dând senzația că acesta este conștient de un

<sup>1</sup> Traian Chelariu, *Zilele și umbra mea*, Editura Junimea, Iași, 1976, p. 7.

viitor-posibil lector al paginilor (deci, excluzând ideea că jurnalul reprezintă o operă de factură intimă, care nu lasă niciun ochi să pătrundă în culise, idee care este întărită și de cititoarea Nelly, o iubită de-a autorului ce este lăsată să intre în camera autobiografică) siguranța scriiturii neinvadată de corecturi aduce date despre momentul scriiturii care este unul de tihnă, în urma celor întâmplare.

Despre momentul scrierii acestor notițe, aflăm din analiza timpului verbal predominant în paginile jurnalului, timpul perfect compus, care exprimă o acțiune terminată dintr-un trecut apropiat. De altfel, acest timp verbal este de multe ori scris fără auxiliarul „a avea” (de exemplu: „Cumpărat James Joyce, *Ulysses*, în traducere nemțească, Editura Rheim”<sup>2</sup>) demonstrând că autorul de poezie se leapădă de orice împodobire literară în favoarea stilului de consemnare a esențialului. Această manieră stendhaliană a scriiturii diaristice este capabilă să dea autenticitate faptelor menționate, lăsând lectorul să nu mai caute „mirosul altor convenții literare”. De altfel această anticalofilie nu se manifestă numai la nivelul verbal, ci se manifestă și la celelalte etaje morfologice care nu fac paradă de cuvinte, de asociații poetice sau de orice expresii care să „miște” un filolog.

Singurele „scăpări” de literatură pot fi identificate în descrierile de artă pe care autorul le face după vizite la muzeele și expozițiile din Paris și Roma, „scăpări” care demonstrează faptul că autorul este un incurabil intelectual inspirat de muzele artistice. Revenind însă la stilul anticalofil predominant, care relevă sinceritatea autorului, transparența scriiturii și dorința clară a bucovineanului de a nu impresiona prin text, descoperim caracteristica esențială a tuturor acestor pagini diaristice care este autenticitatea. Dacă autenticitatea este demonstrată prin scriitură, atunci putem deduce că o altă caracteristică a acestui jurnal este sinceritatea, deoarece „noțiunea de sinceritate se identifică în discursul diaristic confesiv, în mare parte, cu cea de autenticitate, veridicitate, adevăr...”<sup>3</sup>.

Conform acestor două trăsături, jurnalul lui Traian Chelariu se suprapune în mare parte peste stilul diaristic al lui Stendhal, „asta înseamnă calendaritate, spontaneitate, autenticitate, reflecție morală, pedagogică subtilă (autocenzurare și autoperfecționare), anticalofilie, mistica secretului etc.”<sup>4</sup>, dar are și momente de livresc, momente de care am menționat. Ținând cont de aceste caracteristici putem deduce faptul că jurnalul este pentru bucovinean o radiografie necesară vieții sale, destinată sieși (și nu numai), care poate include fragmente literare, dar care nu are ca scop o viitoare publicare.

Ritmul scriiturii lui Chelariu variază de la consemnare, la consemnare, acesta având momente de inspirație totală, cu dorință de a scrie pe pagini întregi despre o anumită idee generată de o întâmplare, despre un eveniment, sau despre un om pe care l-a întâlnit, dar are și zile în care acesta notează sec un enunț inesențial de genul „Am dormit toată ziua”, parcă lăsând impresia scrierii unui registru de fapte insignifiante. Totuși, este de remarcat că în fața bucovineanului diarist nu există amenințarea lenei sau a fericirii, stări care pot să conducă spre zile neconsemnate. Conform lui Mihai Zamfir<sup>5</sup> această notație ritmică o întâlnim în literatura română la Titu Maiorescu, singurul scriitor care nu a conceput un jurnal de criză (adică file care să înregistreze numai momente grele ale existenței), ci a construit un jurnal de

<sup>2</sup> Traian Chelariu, *Zilele și umbra mea*, volumul I, Editura Ideea Europeană, București, 2007, p. 47.

<sup>3</sup> Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, volumul I, editura Univers Enciclopedic, București, 2011, p. 143.

<sup>4</sup> *Ibidem*, p. 247

<sup>5</sup> Mihai Zamfir, *Cealaltă față a prozei*, Editura Eminescu, București, 1988, p. 120.

existență (file care să înregistreze atât banalul, cât și esențialul) cu voința de a fi consecvent în notare.

Citind integral jurnalul acestui scriitor observăm dicotomiile care apar odată cu trecerea timpului. Dacă primul volum îl surprinde pe autor între anii 23 și 27, perioadă de sinceritate în care nu se eschivează să relateze în modul pudic specific diaristului român, despre sentimentele sale de dragoste simțite pentru diferite domnișoare, apoi cel de-al doilea volum îl surprinde pe autor în perioada anilor 27-30, perioadă care oglindește maturitatea specifică vârstei, în care jurnalul se vrea a fi un cronicar al „evoluției pur spirituale, decât un istoric banal sau și stupid al faptului divers mai mult sau mai puțin intim”<sup>6</sup> (17 octombrie 1934), ultimul volum șochează prin destăinuirile paradoxale sale vieți, care determină jurnalul să fie mai mult decât un cronicar, să reprezinte o salvare.

În urma acestei perspective de ansamblu se pot deduce funcțiile jurnalului, identificând rostul pentru care Traian Chelariu este atât de conștiincios și disciplinat în consemnarea zilnică, luând în considerare până și notițele formate dintr-o propoziție de genul „N-am citit nimic” (5 octombrie 1929)<sup>7</sup>. De ce un intelectual ar ține un jurnal în care să adauge articole de ziar sau imagini, care să conțină însemnări zilnice formate dintr-o singură idee banală ca mersul la bibliotecă, sau care să redea cheltuielile și modul în care își gestionează banii? Pentru noi, ca cititori ai secolului XXI, aceste caiete reprezintă arhiva necesară cunoașterii istoriei, mai exact a înțelegerii vieții unui secol precedent, dar, totuși, pentru Traian Chelariu care ar fi fost motivul ce l-a determinat să își mobilizeze voința în favoarea scrierii diaristice? La ce este bună această cronică a nimicurilor?

Funcția jurnalului de a disciplina și de a ține în frâu orice pierdere de timp/ energie reprezintă o întoarcere spre sine, dar nu spre acel sine profund care stă pe masa de analiză a oricărui psiholog, ci spre acel sine evident care trebuie autoeducat. Astfel, putem motiva că Traian Chelariu a ținut să nu treacă nicio zi fără o consemnare, chiar din cele mai banale, fără implicații profunde sau de orice alt ordin, numai datorită spiritului său didactic care se autoeduca în modul cel mai simplu: notându-și programul zilnic. Cert este că bucovineanul a dat dovadă de voință, acesta notându-și cu „patima unui bolnav care-și tot ia temperatura” ideile, fără niciun sentiment de silă sau de greutate. De altfel, trebuie menționat că această „patimă” care-l încearcă pe bucovinean este des întâlnită la generația anilor 1930, după cum demonstrează Eugen Simion în paginile cărții sale<sup>8</sup>, nu numai pentru că tinerii români au exemple de urmat (Gide, Stendhal, Tolstoi etc.), ci pentru că aceștia sunt străbătuți de o anumită stare de spirit, explicată de contextul istoric.

Dar funcția scrisului diaristic al lui Chelariu nu se limitează numai la cea de autodisciplinare, ci ea capătă alte nuanțe odată cu celelalte însemnări care privesc idei filosofice, analize critice, schițe din laboratorul de creație a operelor literare, descrieri de opere artistice și „coborâri” în infernul individual. Apreciind funcțiile jurnalului din perspectiva acestor consemnări putem deduce că bucovineanul a reușit să întoarcă paginile acestea și înspre sinele profund, să privească în pivnițele sale, construind o funcție psihologică a jurnalului, o funcție de autocunoaștere, care cultivă atât intrarea în substraturile

<sup>6</sup> Traian Chelariu, *Op. cit.*, volumul II, p. 376.

<sup>7</sup> *Ibidem*, volumul I, p. 24

<sup>8</sup> Eugen Simion, *Op. cit.*, volumul III, p. 7-20.

sinelui, cât și „încălzirea” necesară unui scriitor „de cursă lungă” prin antrenarea spiritului critic și creator.

Simplificând, cele prezentate mai sus, într-o reflecție succintă, concluzionăm că Traian Chelariu a ținut un jurnal nu numai pentru a se autoeduca, ci și pentru a se evalua și autoperfecționa. Astfel, jurnalul devine un instrument de perfecționare morală, culturală și scriitoricească, dar și un necesar de autocunoaștere. Aceste noi funcții ale jurnalului sunt evidente în actele de autolectură ale scriitorului, care apar de cel puțin trei ori în volumele cu mențiunea că autorul se citește pe sine pentru a căuta schimbările produse de timp. „În fond, această autolectură are o funcție multiplă: confirmă (sau infirmă) calitatea scriiturii (valabilitatea estetică), justifică actul ca atare (valabilitatea morală a jurnalului), în fine, este un exercițiu pentru memorie (autorul vrea să-și aducă aminte, să retrăiască unele momente din trecut). De acest exercițiu, repet, se leagă și dorința diaristului de a se cunoaște, de a-și reface cronologia existenței, de a număra etapele, pe scurt: de a citi... ”<sup>9</sup>

Funcția pedagogică redată de actul acesta al lecturii propriilor pagini de jurnal este trădată în cazul nostru de o altă funcție care mărturisește despre un alt scop al jurnalului, un scop surd, de fundal, pe care îl găsim în notițele din urma autolecturii. Explicit vorbind, în fiecare din cele trei volume, autorul precizează faptul că unele idei sunt apte pentru a face parte dintr-un volum de maxime. „Recitindu-mi jurnalele din 1924 și 1925 – 1930, am constat numai o evoluție intelectuală și stilistică; din punct de vedere afectiv am rămas tot același, același și din punct de vedere volitiv. Din 1924 nu am putu reține, pentru *Astrolab*, decât 2 sau 3 maxime, din 1925 – 1929 foarte puține, abia în 1930 marchează în evoluția mea un prag oarecare.”<sup>10</sup> Astfel, aceste însemnări dezvăluie, parcă, un scop literar, fapt care demască acest jurnal ca fiind un laborator de creație, un loc în care se poate scrie fără nicio barieră și din care se pot sustrage idei publicabile.

Dacă până acum am identificat mai multe tipuri de consemnări, de la cele banale, la cele care țin de intrinsec și la cele care descoperă latura de scriitor a lui Chelariu, mai rămâne să observăm însemnările ce aduc precizări din viața social-literară a bucovineanului. Paginile jurnalului ne lasă să aruncăm o privire în mijlocul disputelor din cadrul grupului literar cernăuțean, ne prezintă revistele „Glasul Bucovinei” și „Junimea literară” din culise, din perspectiva colaboratorului și mai apoi a redactorului, ne descriu școlile doctorale de la Paris și Roma, apoi ne conduc spre viața bucureșteană postbelică, unde pătrundem în viața intimă a oamenilor de cultură.

Din perspectiva acestor pagini de jurnal, putem deduce o altă funcție a jurnalului, care este cea de memorator, de cronicar al timpului. Dacă aceste notițe reprezintă pentru autor numai o „bancă de date”, o modalitatea de a nu lăsa să se piardă evenimentele în uitare, sau numai o debara în care se pot lăsa la voia întâmplării toate impresiile de moment; pentru noi, ca lectori această scriere devine o călătorie în timp cu un tren *personal*. Astfel, paginile nervoase despre viața socială, politică și culturală a României din anii de secol XX reușesc să confere o viziune totală, completă a funcțiilor diaristice a celor trei volume.

Recapitulând funcțiile jurnalului lui Traian Chelariu, observăm că acestea ating paliere diferite. În primul rând, funcția de autodisciplinare prin acea cronică a nimicurilor, a

<sup>9</sup> *Ibidem*, volumul I, p. 213.

<sup>10</sup> Traian Chelariu, *Zilele și umbra mea*, volumul II, p. 243.

mărunțișurilor banale, apoi funcția psihologică prin cronica intrinsecă, a stărilor eului profund, în plus funcția pedagogică prin însemnările specifice depozitului de creație, iar în final, funcția de memorator, de cronicar al timpului prin consemnările despre scena literară românească și evenimentele istorice. În urma acestui inventar de motive pentru care bucovineanul ține un jurnal putem deduce sferile de interes ale scriiturii, care vizează omul – ca personalitate în decurs de formare morală și omul – ca scriitor.

Dacă am reușit să identificăm funcțiile jurnalului, să stabilim autenticitatea acestor pagini diaristice, prin constatarea a câtorva tipuri de consemnări, atunci trebuie să dezbatem problema destinatarului acestor pagini, care generează un alt semn de întrebare legat de confidențialitatea textului și de sinceritatea autorului. Un jurnal prin definiție ar trebui să fie lipsit de orice lectură a vreunui ochi necunoscut, deoarece intimitatea acestuia se demonstrează prin autodesințare, însă de multe ori confidențialitatea este spartă de către vreun intrus, sau de către vreun invitat la lectură. În cazul jurnalelor lui Chelariu, varianta intrusului ar fi fost posibilă mai ales în perioada comunistă, atunci când „impiegații de mișcare” ai partidului vizau asemenea scriituri pentru a sancționa intelectualii. De remarcat în această situație este faptul că bucovineanul nu a menajat scriitura diaristică din anii postbelici, de notițe împotriva sistemului, ci a avut curajul de a expune totul, parcă printr-o naivitate extremă care nu concepea textul decât ca un monolog autodesinat.

Însă, tot același Traian Chelariu a spart confidențialitatea scriiturii în anii de bursă de la Roma, unde și-a întâlnit una dintre marile sale iubiri, o italiancă pe nume Nella, pe care a lăsat-o să-i citească filele de jurnal. „Luni, 31 august 1934. Nella mi-a citit caietele, toate, de la prima pagină scrisă la Cernăuți și până la pagina precedentă. Mi-a făcut multe și juste observații. Am rugat-o să-mi pună și ea câteva cuvinte. Le-a scris cele de pe pagina următoare. Sinceritatea Nellei mi le face mai dragi”<sup>11</sup>. Așadar, jurnalul bucovineanului ne aduce o situație rară în sfera diarismului, cea în care un ochi străin este invitat să citească, să observe și să scrie. Interpretările pe care le suportă acest fapt trădează ori numai un sentiment erotic lăsat să se manifeste în maniera unei descoperiri totale, fără secrete, ori numai un necesar de critică externă, sau numai un gând ascuns de viitoare publicare. Cert este că observațiile Nellei nu sunt precizate în text, iar însemnarea acesteia este una de dragoste, fără nicio impresie de lectură.

Tot legată de problema destinatarului se încadrează și cea a publicației filelor de jurnal, o problemă spinoasă care retrace titlul de *intim* atribuit paginilor diaristice scrise cu gândul de a deveni un text literar. De obicei, diariștii de formație scriitori sunt ispitiți de păcatul suprem de a forma text publicabil dintr-un fragment ce ar trebui să fie personal, dintr-un text ce nu ar trebui să suporte nici un fel de constrângere a vreunui tipar/public. Cu toate că anticalofilia, sinceritatea și stilul spontan sunt caracteristice diaristului Chelariu, dar și tipului de scriitură intimă, totuși bucovineanul ne surprinde prin dorința sa de a publica unele frânturi din jurnal, dorință pe care o mărturisește încă de prin anul 1933 într-o însemnare în care menționează faptul că și-a pregătit fragmente din jurnal pentru o publicare într-o revistă.

În plus, Traian Chelariu fructifică aceste caiete printr-o selecție de maxime și cugetări spontane care apar în volumule *Zaruri* (1936), *Pietre la care mă-nchinai* (1937) și *Casă pe nisip* (1940). De altfel, tot în acest circuit filosofic sustras din textul diaristic apare

<sup>11</sup> Traian Chelariu, *Zilele și umbra mea*, volumul II, p. 369.

postmortem, în anul 1989, *În căutarea Atlantidei*, carte de eseuri filosofice, reflecții și aforisme. Întrebările care răsună din această problemă „câtă sinceritate are Traian Chelariu în dezvăluirile sale dacă are gândul subsidiar de a publica” și „dacă volumele menționate vor fi analizate drept pagini diaristice, sau nu?” construiesc o altă pistă de analiză. Cu privire la prima problemă putem deduce că bucovineanul nu voia să publice integral jurnalul, ci practica o selecție făcută de el, fără gândul de a lăsa la vedere întregul jurnal, astfel, sinceritatea acestuia nu mai poate fi pusă la îndoială.

Cât privește cea de-a doua problemă, conform lui Eugen Simion nu am putea lua paginile unui jurnal de idei ca pe o scriitură confesivă, deoarece „preferăm ca ideile să nu trăiască singure în pagina confesivă. Vrem ca ideile să aibă corp și eul profund să nu se lepede de eul biografic”<sup>12</sup>. Criticul consideră că un jurnal de idei nu se conformează definiției diaristice din cauză că o scriere confesivă zilnică trebuie să fie mai mult decât o înșiruire de idei, ea trebuie să aibă o cronică a insignifiantului, a faptelor istorice.

De altfel, în cazul nostru, volumele de cugetări reprezintă numai fragmente de maxime, înserate fără niciun criteriu calendaristic, fără nicio mențiune despre sursa de inspirație a acestor idei, demonstrând că se sustrag denumirii de jurnal de idei, text care acceptă meditația scrisă dar cel puțin într-o ordine cronologică. Oricum, cele patru volume de aforisme pot fi analizate ca texte filosofice, lăsând la o parte contextul în care acestea au fost create, iar textul diaristic poate fi analizat în întregime, cu toate variațiile sale tematice.

Având în vedere toate elementele ce construiesc o poetică a jurnalului scris de Traian Chelariu nu ne mai rămâne decât să identificăm locul acestei scrieri în întreaga operă semnată de bucovinean. Așadar, pe lângă volumele de poezii, nuvele, texte dramatice, jurnalul devine și el o parte componentă și indispensabilă a întregului de corp texte, deoarece fără filele diaristice un cititor nu ar reuși să surprindă în totalitate imaginea autorului Chelariu, care se completează prin stilul scriitoricesc folosit în jurnal. Însă, nu se poate recurge la o ierarhie concretă, prin poziționarea textelor pe o anumită treaptă, din cauză că acestea reprezintă genuri literare diferite, rămânând cu certitudinea că fiecare își are locul său.

*Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul "SOCERT. Societatea cunoașterii, dinamism prin cercetare", număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/132406. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Investește în Oameni!*

### **Bibliografie:**

- Chelariu, Traian, *Strada Lebedei nr. 8*, Editura Paideia, București, 2002;  
 Chelariu, Traian, *Zilele și umbra mea*, vol. I, II, Editura Ideea Europeană, București, 2007;  
 Simion, Eugen *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. I, III, Editura Univers Enciclopedic, București, 2011;  
 Zamfir, Mihai, *Cealaltă față a prozei*, Editura Eminescu, București, 1988.

<sup>12</sup> Eugen Simion, *Op cit.*, p. 248